

30. Степанков В.С. Переяславська присяга 1654 р.: зміст і наслідки // Український історичний журнал. – 2004. – №1. – С. 26.

31. Горобець В.М., Струкевич О.К. Українсько-російські політичні відносини другої половини XVII–XVIII ст.: тенденції, характер, етапи // Український історичний журнал. – 1997. – №1. – С. 25.

32. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська державна ідея XVII – XVIII століть: проблеми формування, еволюції, реалізації. – К.: Альтернатив", 1997. – С. 108.

33. Там само.

34. Мельник Л. Звернення уряду Гетьманщини до європейських монархів 1658 року // Пам'ять століть. – 1997. – №3.

А.І.Чуткий

Славний син Поліського краю (невідомі архівні документи, пов'язані з особою Миколи Дашкевича)

Важливість даної розвідки полягає у залученні до наукового обігу масиву архівних документів, пов'язаних з особистістю визначного українського науковця другої половини XIX – початку XX ст. М.П.Дашкевича, які не були відомі дослідникам. Оскільки особистість та наукова спадщина Миколи Павловича і досі залишаються мало дослідженими (попри безперечну важливість та цінність останньої для української історії, фольклористики та мовознавства), то це додатково посилює актуальність даної теми досліджень. Важливість подальшого дослідження особистості та наукової спадщини Дашкевича зумовлена і наявністю численних неточностей та нез'ясованих моментів у цій сфері. Зокрема, сучасна українська історіографія приділяє досить мало уваги цій персоналії і до того ж розглядає Дашкевича головню як вченого-філолога [1] (попри те, що сам Дашкевич, і його колеги-сучасники розглядали його перш за все як історика); а по-друге – зберігається (ще з радянських часів) намагання російських науковців перетягнути особу, а отже і наукову спадщину Дашкевича, до контексту російської науки [2]. Тож даною розвідкою я додатково обґрунтовую (поряд із з'ясуванням низки моментів з біографії Миколи Павловича) його українське походження та пріоритет історичних студій у сфері його наукових інтересів.

Щодо з'ясування низки фактів з біографії Миколи Павловича, то тут велику роль відіграли віднайдені мною метричні книги с.Бежева, в якому народився Микола Павлович, а також документи І-ої Житомирської гімназії, в якій навчався Дашкевич. Так, до останнього часу практично нічого не

було відомо як про батьків М.П.Дашкевича, так і про роки його навчання в гімназії. По суті весь об'єм інформації в цій сфері обмежувався лише короткими біографічними даними: соціальна приналежність, дата і місце народження (тобто те, що містила його особова справа з місця роботи) [3]. З матеріалів, пов'язаних із вступом Дашкевича до Університету Св.Володимира, також було відомо, що станом на 1868 р. сім'я його батька мала такий склад: "Семейство родителя его состоит из отца Павла, жены его Анастасии, сыновей: Валериана и Николая и дочери" [4]. І все. Натомість знайдені метричні книги с.Бежева за 1840–1850-ті рр. дозволяють вичерпно з'ясувати питання складу батьківської сім'ї та походження Миколи Дашкевича. Так, у метричній книзі причту Успенської церкви с.Бежева за 1852 р. під номером 42-м зазначено, що 4 серпня 1852 р. народився, а 17 серпня був охрещений Микола Дашкевич і що його батьками є "благочинный 5-го округа Успенской церкви села Бежева священник Павел Никифорович Дашкевич и законная жена его Анастасия Михайлова, оба православного исповедания" [5]. Хресними ж батьками виступили: "деревни Головина помещик Иван Людвиков Куровский и помещика Ивана Малицкого жена Клара Михайлова и окончивший курс учения семинарии студент Иосиф Михайлов Сольский с женою священника села Стырт Александра Малиновского Александрю Евфимиевою" [6]. До речі, як слідує з цього документу, дітей у Бежеві в той період народжувалось небагато, тож народження дитини, до того ж у місцевого священика стало подією, що мала привернути до себе увагу мало не всього села. На користь цього свідчить і той факт, що невдовзі ім'я Микола стає досить популярним для народжених у Бежеві. Наприклад, саме це ім'я дав своєму синові дячок с.Бежева у 1865 р., а серед хлопців, народжених цього року, ще близько десятка отримали це ім'я [7].

Батько Миколи, Павло Никифорович Дашкевич, був православним священиком у с.Бежеві [8]. Як слідує з метричних книг, що велись при Успенській церкві с.Бежева, П.Н.Дашкевич посів місце священика у Бежеві з вересня 1845 р. До цього місцевим священиком був "благочинный иерей Стефан Долбновицкий" (керував парафією принаймні з 1840 р.), який помер на початку літа 1845 р. [9]. Тому протягом літа 1845 р. обов'язки бежівського священика виконував "наблюдающий священник Иосиф Шавлович", а з осені – вже Павло Дашкевич [10]. При цьому, вочевидь, П.Н.Дашкевич притримувався ліберальних поглядів і займав активну позицію в церковному житті Волинської єпархії – це підтверджується і свідченням М.І.Петрова (останній знав отця Павла в часи свого викладання у духовній семінарії на Волині) [11]. Це засвідчується і спога-

дами бежівських старожилів, з яких слідує, що саме за ініціативи Павла Никифоровича Дашкевича у Бежеві було розбудовано православну церкву та засновано школу.

На чолі парафії П.Н.Дашкевич стояв до середини 1880-х рр., тобто сорок років – час достатній, аби здобути вплив серед місцевого селянства завдяки активній діяльності на користь своєї парафії. Потім він вийшов на пенсію, а його місце посів священник Феофіл Лисаківський. Проте П.Н.Дашкевич продовжував жити в Бежеві, де і помер 19 грудня 1892 р. Під цією датою в метричній книзі с.Бежева записано: "19 декабря умер" а "21 декабря похоронен Заштатный Протоиерей села Бежева Павел Никифорович Дашкевич" [12]. При цьому в графі "лет от роду" значиться 72 роки (це дозволяє встановити приблизну дату його народження – 1820 р.), а в графі "от чего умер" зазначено "от паралича легких" [13].

Мати М.П. Дашкевича – Анастасія Михайлівна (бл. 1826–1897), була на шість років молодшою за свого чоловіка Павла Дашкевича і зберегла вірність останньому навіть після його смерті (у шлюб більше не вступала і продовжувала жити в Бежеві до самої смерті). З листів М.П.Дашкевича до Т.Д.Флорінського можна встановити, що вона справила помітний вплив на формування особистості Миколи Дашкевича і що останній на все життя зберіг теплі почуття до неї [14]. Метрична книга с.Бежів за 1897 р. подає точну дату її смерті – 21 серпня 1897 р. (була похована в Бежеві 23 серпня), а в графі "причина смерти" зазначено "от рака" [15].

Щодо брата Миколи Павловича Валеріана, то вдалось встановити, що він був на два роки старшим за Миколу Дашкевича: народився 31 жовтня в Бежеві, а був охрещений 14 листопада 1850 р. [16]. Такий тривалий термін між народженням і хрещенням для того часу був нехарактерним. Можна припускати, що дитина народилась досить кволою, і тому не наважились (особливо враховуючи те, що вже була холодна пора року) проводити обряд хрещення одразу ж. І сам запис про його народження зроблений у листопаді (хоча він народився у жовтні). Хресними батьками були: "Села Вильска священник Михаил Дмитриевич Сольский и помещика Ивана Малицкого жена Клара Михайловна", а обряд хрещення провів "духовник 5-го округа села Иванович священник Василий Немоловский с дьячком Владимиром Голубовичем и пономарем Никитою Середовичем" [17]. Судячи з усього, Валеріан був найстаршою дитиною (не вдалось знайти запису про народження Галини Дашкевич, але можна припускати, що це відбулось у 1855 чи 1856 р. або у 1863 р. – метричні книги за ці роки по Бежеву не збереглись). Отже, сестра М.П.Дашкевича – Галина, була, ймовірно, молодшою дитиною у родині Павла Никифо-

ровича Дашкевича. Влітку 1893 р. вона вступила у шлюб із священником с.Сколбова Житомирського повіту, Софронієм Семеновичем Жураховським, взявши, відповідно, прізвище останнього [18]. Цікаво, що влітку 1892 р. (а саме – 21 серпня) вона стала хресною матір'ю щойно народженої доньки "мещанина с.Бежев Антония Флорианова Тышкевича и его жены Пелагеи (незаконнорожденной)" [19]. Останнє уточнення щодо походження матері новонародженої дитини досить цікаве: вочевидь це її походження відштовхувало від неї забобонних селян. Недарма хресним батьком виступив лише родич батька народженої дитини І.І.Тишкевич. Подібний вчинок з боку Галини Дашкевич міг свідчити на користь того, що батьки прищепили своїм дітям досить ліберальні погляди та відповідного спрямування освіти. Як свідчать архівні документи, в 1912 р. вона ще була живою і мешкала (разом із своїм чоловіком в Житомирі) [20].

Проте, окрім вище зазначених, мені вдалось віднайти в метричних книгах Бежева ще одну дитину в батьківській сім'ї Дашкевича – Варвару. Як слідує з метричної книги за 1857 р. вона народилась 11 квітня, а 12 квітня була охрещена. Запис про це в метричній книзі Бежева зробив "благочинний священник с.Стырт Александр Малиновский", а хресними виступили той же священник О.В.Малиновський та "с.Вильська священника Михаила Дмитриевича Сольского жена Анна Васильевна" [21]. Отже, знов підтвердження тісних зв'язків із місцевим духовенством (особливо з родиною Сольських). Оскільки ця дитина не згадувалась в офіційних відомостях про склад батьківської сім'ї за 1868 р., то це могло означати лише одне – до цього року вона померла (в метричних книгах с.Бежева, які мені вдалось знайти за цей період, а саме: за 1860, 1861, 1862, 1864, 1865, 1866, 1867 рр. – вона не значиться, тож померла скоріш за все у 1863 р. – метрична книга за цей рік, як вже зазначалося, не збереглась).

На основі метричних записів по Бежеву вдалось встановити також те, що вчителем у заснованому Павлом Дашкевичем у селі народному училищі працював його брат Костянтин. Останній, до речі, виступав одним із свідків на церемонії одруження Миколи Дашкевича [22]. Отже, завдяки проведеній пошуковій роботі вдалось майже повністю з'ясувати дані щодо батьківської сім'ї Дашкевича, хоча так і не було знайдено документів, які б проливали світло на те, звідки походили самі батьки Миколи Павловича, але судячи з вже відомих фактів, можна досить впевнено стверджувати, що вони були вихідцями саме з Волині, до того ж – з Бежева або географічно близького до нього населеного пункту. На користь цього свідчить і розгалужена система тісних родинних взаємин з сім'ями священників Житомирського повіту, засвідчена віднайденими метриками.

Щодо іншого комплексу знайденої інформації – то це матеріали, пов'язані з періодом навчання в гімназії. Гімназичні роки загалом – період досить цікавий в житті багатьох тогочасних представників інтелігенції, який був позначений їхнім відходом від батьківської сім'ї, а отже – початком власне приватного життя. Тож він цілком заслуговує на спеціальне вивчення.

Середню освіту М.П. Дашкевич отримав у 1-ій Житомирській чоловічій гімназії в 1861–1868 рр. Житомир на той час був губернським містом (адміністративним центром Волинської губернії). Гімназія до якої вступив Дашкевич на той час була єдиною в місті, а враховуючи його губернський статус, мала бути представлена не останніми викладацькими кадрами. Принаймні з офіційних документів (додаток до газети "Сенатські відомості" за квітень 1859 р.) відомо, що її штат складався з одного директора, одного інспектора, двох законвчителів православного й римокатолицького віросповідань, восьми старших і трьох молодших вчителів, а також одного вчителя малювання, креслення та чистописання [23]. В штаті гімназії були і три наглядачі за учнями, які, як слідує з документації гімназії, ретельно виконували свої обов'язки, не даючи спуску за найменшу провину. Навіть слухняному Миколі дісталось: 11 січня 1862 р. він запізнився на 25 хвилин на урок арифметики і за це був покараний стоянням у кутку до кінця уроку [24]. Спізнення досить велике, але порівняно з довгими (часто у кілька десятків позицій) списками правопорушень інших учнів, до того ж – більш серйозного характеру, провина Миколи Дашкевича виглядає майже невинною [25]. Та, проте для досить вразливої особистості Миколи Павловича і цього було достатньо, аби набратись страху і в подальшому всіляко намагатись не порушувати правила.

Та повернемося до самого навчання Миколи Дашкевича в Житомирській гімназії. Як слідує з архіву цієї гімназії, 28 серпня 1861 р. до неї надійшло від "священника Дашкевича прошение о принятии в Гимназию сына его Николая" [26]. Прохання це було задоволено і 31 серпня Миколу Дашкевича було зараховано до 1-го відділення 1-го класу Житомирської гімназії, в якій він і навчався до 1868 р. Як слідує з відомостей успішності 1-ої чоловічої Житомирської гімназії, Микола Дашкевич протягом усього періоду навчання у цьому навчальному закладі демонстрував блискучі здібності, навчаючись набагато краще за решту гімназистів-однолітків. Так, упродовж першого року навчання він продемонстрував наступні результати: із закону Божого та з французької мови – "4" за всі чверті [27]; з російської мови – "3" у першій та другій чвертях, а в третій і четвертій – "4"; з географії, арифметики та німецької мови – "3" за першу чверть, а у

другій та четвертій – "4" і звільнення від екзаменів; а по малювання та чистописання – "3" в усіх чвертях [28] (зазначимо, що з цих предметів у однокласників Дашкевича ситуація була не кращою, а у багатьох стояло і "2-"). Загалом же, Дашкевич за рівнем оцінювання знань був найкращим у своєму (та інших) класах. Хочу також підкреслити, що в той час "4" вважалось найвищою оцінкою рівня знань гімназистів та студентів і "5" (до освітньої реформи 1863 р.) практично не ставилось. Принаймні у відомостях Житомирської гімназії цього періоду така оцінка мені не трапилась до середини 1860-х рр.

Така ж динаміка зберігалась у навчанні Дашкевича й у другому класі гімназії: із закону Божого стоїть "4+" за всі чверті (до речі – найкращий показник з цього предмету серед однокласників); з російської мови – "4" за всі чверті і звільнення від іспиту; з арифметики – "4", "4", "4" і "3" і звільнення від іспиту; з географії – "4" за всі чверті і теж звільнення від іспиту; з німецької та французької мови, а також з природної історії та малювання – теж "4" за всі чверті і звільнення від екзамену; а з чистописання навіть "4+" у другій і третій чвертях, а в першій та четвертій – "4" [29]. Ці оцінки засвідчуються і звідною відомістю оцінювання знань гімназистів Житомирської гімназії за 1862–1863 навчальний рік [30].

У четвертому класі (відомостей за третій клас не збереглося) Дашкевич також мав "5" балів за поведінку; а з закону Божого, російської мови і за твір, зі слов'янської мови, загальної історії, географії, латинської, німецької та французької мови – "4" у всіх чвертях; з природничої історії "3" – у першій чверті, а в інших – "4"; з алгебри "3" – у першій і другій чвертях і "4" – у третій і четвертій; з геометрії "3" – у першій чверті, а в решті – "4" [31]. Зазначимо, що в цьому класі він вже значиться серед учнів 2-го відділення (чим була викликана така зміна – сказати важко, але можливо, і конфліктами з однокласниками, про що він опосередковано гадував згодом).

У п'ятому класі гімназії (1865–1866 навчальний рік) Микола Дашкевич навчався на 2-му відділенні. Мав "5" за поведінку в усіх чвертях, а також "5" в усіх чвертях із закону Божого, всесвітньої та природничої історії, латинської та французької мов. З російської словесності, слов'янської мови та за твір отримав "4" у перших двох чвертях, а в третій – четвертій – по "5". З німецької мови – "4" у перших трьох чвертях, а в останній – "5". З географії – "4" у першій чверті, а у решті чвертей – по "5". З алгебри та геометрії мав "5" у першій чверті, а у решті – по "4". З фізики – "4" в усіх чвертях [32] (тож точні науки, як бачимо, його не спокушали ще з юнацьких років, і він тяжів до гуманітарних дисциплін).

В останньому (сьомому) класі (1867–1868 навчальний рік) Дашкевич знов навчався на 1-му відділенні і залишався кращим учнем. Зокрема, мав "5" в усіх чвертях з німецької мови, всесвітньої та російської історії [33]. І загалом, закінчив гімназію із золотою медаллю.

Таким чином, період навчання М.П.Дашкевича в гімназії характеризувався головню відведенням усього часу на навчання і, як наслідок, практичною відсутністю повноцінного особистого життя, яке починалось у багатьох саме в цей період з налагодження спілкування в гімназичному середовищі та з іншими особами своєї вікової групи. Натомість Дашкевич зосереджувався на навчанні, а в період свят та канікул завжди виїздив додому (що засвідчується постійним фігуруванням його прізвища у списках гімназистів, що користувались відпустками, із зазначенням місця, куди він виїздив, – до Бежева) [34].

Інтерес становить і знайдена мною інформація, що проливає світло на такий аспект приватного життя М.П.Дашкевича, як створення власної сім'ї. Тема досить цікава, не лише з огляду на активізацію гендерних досліджень в останні роки [35], але й тому, що колізії створення сім'ї значною мірою вплинули як на самого Миколу Павловича, так і на ставлення до нього оточення. Як писав з цього приводу М.П.Дашкевич у листі до Т.Д.Флорінського: "С того дня многое изменилось в людских отношениях ко мне" [36]. Дійсно, укладення шлюбу для Миколи Дашкевича стало справжнім випробуванням, оскільки абсолютна більшість оточуючих поставились до цього негативно (виняток становили хіба що батьки, сестра та найближчий друг Т.Д.Флорінський). Подібне ставлення було викликане тим, що його обраниця мала двох позашлюбних дітей і була простого походження. Та попри все це Микола Павлович таки зважився на укладення шлюбу саме із нею. Його дружиною стала О.К.Шереметьєва (бл. 1859 – після 1912), яка, як було встановлено на підставі вивчення метричних книг Волинської губернії, походила з селянської родини із сусіднього с.Сліпчич (нині – с.Сліпчиці, що розташоване за 7,5 км від Бежева), але від 1880-х рр. мешкала у Бежеві. Опосередковані свідчення дають підстави твердити, що Микола Павлович знав її ще з юнацьких років (про що він зазначав у листах до Флорінського) [37], хоча і не відомо – з якого часу конкретно), а також мав до неї симпатію (фактично – любов) і відчував моральну відповідальність (особисто пообіцяв, що одружиться з нею). Це рішення (одруження) далось йому нелегко, враховуючи попередній негативний досвід взаємин із жінками (окрім цього, він мав два невдалих романи), а також через те, що його майбутня дружина мала двох позашлюбних дітей – Марію (народилася 8 січня 1881 р.) і Марфу

(народилася 22 грудня 1883 р.) [38]. Цікаво, що ці діти народились у Бежеві, хоча сама Олександра Кузьмівна походила з іншого села (можна припускати, що односельці були налаштовані щодо неї вкрай негативно, недаремно ж вона невдовзі після народження другої доньки переїхала жити до Бежева). В метричній книзі с.Бежев за 1881 р. значиться народження у О.К.Шереметьєвої доньки Марії 8 січня (цього ж дня вона була й охрещена). Причому обряд хрещення здійснив батько Миколи Дашкевича, а хресними батьками виступили "села Бежев пономарь Тарасий Адрианович Пироговский и Иулианна Фоминична, жена волостного писаря Василия Ивановича Солнушки" [39]. Судячи з усього, ці особи були підібрані самим Павлом Дашкевичем, оскільки селяни не особливо прагнули бути хресними позашлюбних дітей. А в метриці Бежева за 1883 р. значиться і народження іншої доньки О.К.Шереметьєвої – Марфи (22 грудня). При чому у записі про її народження вона значиться як "незаконнорожденная", а її мати названа "покриткою" [40], тобто такою, що зганьбила себе. Проте обряд хрещення її дитини знов провів батько Миколи Дашкевича і він же, вочевидь, знов підшукав і хресних батьків: "села Бежев пономарь Тарасий Адрианов Пироговский и мещанина деревни Киселевка Елена Яковлевна Свирчевская, девица" [41]. Цілком зрозуміло, що подібний статус нареченої не викликав у Миколи Дашкевича захоплення, але він вже не міг відмовитися від свого рішення одружитися із нею: "Слово дано мною самим добровольно" писав він у листі до Флорінського [42]. Вочевидь для Миколи Павловича (якому вже йшов 35-й рік) настав час, коли слід було остаточно визначитися щодо створення сім'ї: тут був і тиск років, і (вочевидь) тиск з боку батьків, і, зрештою, нареченої, якій вже було 28 років і вона не хотіла перетворитися на "стару діву". Проте рішення було прийнято, хоча й під тиском обставин та вище згаданих осіб, але й зважено особисто. На це вказує і той факт, що Микола Дашкевич не втратив контролю за ситуацією: попри бажання нареченої відбути весілля в Києві, воно пройшло у рідному с.Бежеві (що було бажанням самого Миколи Павловича – так він писав у листі до Флорінського [43] і що було цілком зрозуміло – в Києві і так багато пліткували про цей шлюб). У метричній книзі с.Бежев за 27 травня 1887 р. під №15 у розділі про укладення шлюбів зроблено запис про укладення шлюбу між "экстраординарным профессором Императорского Университета Св.Владимира Николаем Павловичем Дашкевичем, православного исповедания, первым браком" та "безвыездно жительствующей в с.Бежеве крестьянской д.Александрой Косминой Шереметовой православного исповедания первым браком" [44]. Обряд вінчання здійснював місцевий

священик Ф.Лисаковський, а поручителями виступали "По женихе: Константин Никифоров Дашкевич (брат батька Миколи – А.Ч.), Учитель Бежевского Народного Училища Федор Скалозубов, по невесте: Студент Университета св.Владимира Николай Буйницкий и Почетный Гражданин Василий Солодткин" [45]. Зазначу, що попри загалом напружену ситуацію навколо шлюбу, саме сімейне життя Дашкевичів було цілком благополучним.

Що ж до смерті, яку Микола Павлович постійно очікував і боявся, то вона спіткала його досить рано (на 56-му році життя). Як свідчать численні документи, Дашкевич погано почувався протягом усього 1907 р. Внаслідок цього з весни 1907 р. він припинив читання лекцій на київських Вищих жіночих курсах, а з осені 1907 р. – і в Університеті Св.Володимира. Передчуваючи наближення смерті, Дашкевич 26 грудня 1907 р. диктує свій заповіт (отже почувався вже настільки погано, що написати його самостійно не мав сил) чоловікові своїй прийомній доньки Марфи С.О.Солякову. Заповіт, як слідує з його тексту, був написаний у Києві, а 20 січня 1908 р., як значиться в усіх некрологах, Миколи Павловича Дашкевича не стало. Згідно останньої волі його було поховано в рідному с.Бежев. При цьому в метричній книзі с.Бежева за січень 1908 р. під №4 значиться наступний запис: "20 января умер, а 23 января погребен Профессор Киевского университета Святого Владимира Николай Павлович Дашкевич", а у графі "от чего умер" зазначено "от кровотечения" [46]. Отже, можна припускати, що після написання заповіту Дашкевич вирішив їхати до Бежева, де й упокоївся (натомість донедавна вважалося, що він помер у Києві). Зазначу, що він мав ваду серця, яка і спровокувала передчасну смерть вченого. Тож 20 січня (3 лютого – за новим стилем) 1908 р. завершилось життя Дашкевича.

Надгробний пам'ятник на могилі М.П.Дашкевича (виконаний з лабрадориту у формі кафедри, яку увінчує розкрита книга з фрагментом біблійного тексту церковнослов'янською мовою) вцілів і перебуває на місці старого цвинтаря с.Бежев.

Також можна констатувати збереження в середовищі мешканців Бежева пам'яті про свого визначного земляка – місцева школа носить його ім'я, в ній є куточок народознавства, що містить і інформацію про М.П.Дашкевича, в усній традиції передаються певні оповідання, пов'язані з ім'ям М.П.Дашкевича.

І зараз, попри тривалий період репресій та посиленої русифікації (що відбувалось вже по смерті М.П.Дашкевича), населення Бежева залишилося цілком у контексті української народної культури. З повагою ста-

вється до своєї історії. Люди спілкуються виключно українською мовою. Тож можна уявити, наскільки просякнутою українським звучанням була кожна складова життя Бежева в той час, коли там народився і зростав Микола Павлович. Тому й не дивно, що він сформувався саме як українець (у розумінні своєї самоідентифікації та національного патріотизму), хоча й змушений був заховати це під оболонкою офіційної російськості.

Стосовно оцінки приналежності наукової спадщини М.П.Дашкевича, то як я вже довів у своїх попередніх дослідженнях [47], вона належить саме українській науці.

Що ж до пріоритетної тематики його наукових студій, то мною також доводилось, що такою була сфера історії України. Нещодавно віднайдено ще одне підтвердження цього (в листі М.Ф.Владимирського-Буданова до Т.Д.Флорінського): "Он (М.П.Дашкевич – А.Ч.) сосредоточился на истории литературы ... я знаю его слабость постоянно заботиться о том, чтобы его признавали мастером по предметам его кафедры, а между тем вся эта кафедра была ошибкою его жизни. ... Как человек в высшей степени добросовестный, он, конечно, был хорошим преподавателем по этой кафедре, но и только" [48].

Таким чином, підбиваючи підсумок проведеної пошукової роботи, можна впевнено констатувати про її важливість, оскільки залучений внаслідок її проведення архівний матеріал є цінним (і єдиним) джерелом, що посприяв у з'ясуванні низки подій з життя Миколи Павловича (навчання в Житомирській гімназії, визначення точної дати та місця одруження й смерті) та його батьківської сім'ї. А вивчення спогадів старожилів Бежева виявило збереження в народній пам'яті інформації про своїх славних земляків, що засвідчує також і зв'язок поколінь, і те, що навіть на регіональному рівні в Україні не втрачена повага та пам'ять про тих, хто справді заслуговує на неї.

Література

1. Александрова Г.А. До становлення української компаративістики: порівняльне вивчення українських народних дум у ХІХ столітті // Вісник Київського університету ім. Т.Шевченка: Літературознавство, мовознавство, фольклористика. – К., 1998. – Вип. 7. – С. 5–8; Александрова Г.А. Традиції західноєвропейської та російської компаративістики в літературознавчих студіях Миколи Дашкевича // Мова та історія. – К., 1998. – Вип. 39. – С. 3–8; Історія української літератури ХІХ ст. – К.: Либідь, 1992.; Наєнко М.К. Історія українського літературознавства. – К.: Академія, 2001.

2. Венгеров С.А. Источники словаря русских писателей. – СПб., 1910. – Т. 2. – С. 204; Энциклопедический словарь. – СПб.: Типолиитография И.А. Ефрона, 1893. – Т. 10. – С. 163; Большая Советская энциклопедия. – М.: АО "Советская энциклопедия", 1930. – Т. 2. – С. 524; Большая российская энциклопедия. – М., 2007. – Т. 8. – С. 354–355.

3. Центральний державний історичний архів України у м.Києві (далі – ЦДІАК), ф 707, оп. 65, спр. 77.

4. Державний архів м.Києва (далі – ДАК), ф. 16, оп. 368, спр. 22, арк. 38.

5. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО), ф. 1, оп. 76, спр. 109, арк. 8 зв.

6. Там само, арк. 9.

7. Див.: ДАЖО, ф. 1, оп. 76, спр. 146.

8. ДАК, ф. 16, оп. 443, спр. 142, арк. 21–21 зв.; Там само, оп. 465, спр. 522, арк. 9.

9. ДАЖО, ф. 1, оп. 76, спр. 61, 67, 74, 83.

10. Там само, спр. 83, арк. 9; Там само, спр. 95.

11. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського НАН України (далі – ІР НБУВ НАН України), ф. 225, спр. 1, арк. 156.

12. ДАЖО, ф. 1, оп. 77, спр. 382, арк. 51 зв.

13. Там само, арк. 51 зв. – 52.

14. ІР НБУВ НАН України. Ф. III, спр. 19956, 19966, 20002.

15. ДАЖО, ф. 1, оп. 77, спр. 64, арк. 49 зв. – 50.

16. Там само, оп. 76, спр. 104, арк. 10 зв.

17. Там само, арк. 11.

18. ДАК, ф. 16, оп. 443, спр. 142, арк. 21 зв.; ІР НБУВ НАН України, ф. III, спр. 19913, арк. 3; Там само, спр. 19967, арк. 1 зв.

19. ДАЖО, ф. 1, оп. 77, спр. 382, арк. 12 зв. – 13.

20. Там само, ф. 27, в'язка 13, спр. 10151.

21. Там само, ф. 1, оп. 76, спр. 126, арк. 7 зв. – 8.

22. Там само, оп. 77, спр. 337, арк. 320.

23. Там само, ф. 72, оп. 1, спр. 317, арк. 10.

24. Там само, спр. 349, арк. 98 зв.

25. Порівняймо списки правопорушень інших гімназистів за цією справою або за "Штрафним журналом для записи гімназистов, подвергавшихся аресту и другим наказаниям за шалости и опоздания на уроки" (ДАЖО, ф. 72, оп. 1, спр. 391), в якому спізнення є досить поширеними; рівно як і різного роду "шалости", "невнимание", "леность", бійки, біганина і навіть зухвали відповіді на зауваження вчителів.

26. ДАЖО, ф. 72, оп. 1, спр. 352, арк. 75 зв.

27. Там само, спр. 347, арк. 1, 128.

28. Там само, арк. 16, 44, 96, 128, 144, 152 зв.

29. Там само, спр. 353, арк. 2, 24, 30, 36, 51, 59, 64, 186 зв., 195.

30. Там само, арк. 223 зв. – 224.

31. Там само, спр. 360, арк. 35, 76, 83, 98, 135, 141, 259 зв. – 260.

32. Там само, спр. 363, арк. 90 зв. – 91, 292, 309 зв., 312 зв., 324 зв.

33. Там само, ф. 72, оп. 1, спр. 376, арк. 7. Там само, спр. 373, арк. 6, 7.

34. Там само, спр. 365, арк. 2, 12, 19 зв., 21, 26 зв.
35. Див.: Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. – К.: Основи, 2000. – 328 с.; Человек в мире чувств. Очерки по истории частной жизни в Европе и некоторых странах Азии до начала нового времени / Отв. ред. Ю.Л.Бессмертный. – М.: РГГУ, 2000. – 582 с.; Репина Л.П. Женщины и мужчины в истории: новая картина европейского прошлого. – М.: РОССПЭН, 2002. – 352 с.; Прошлое крупным планом: Современные исследования по микроистории. – СПб.: Европейский университет в Санкт-Петербурге, Алетейя, 2003. – С. 58–89; Любарт М.К. Семья во французском обществе: XVIII – начало XX века. – М.: Наука, 2005. – 296 с.
36. ІР НБУВ НАН України, ф. III, спр. 19931, арк. 2.
37. Там само, спр. 19926, арк. 2 зв.
38. ЦДІАК, ф. 707, оп. 65, спр. 77, арк. 13.
39. ДАЖО, ф. 1, оп. 77, спр. 116, арк. 423 зв. – 424.
40. Там само, спр. 131, арк. 17 зв.
41. Там само, арк. 11.
42. ІР НБУВ НАН України, ф. III, спр. 19926, арк. 2 зв.
43. ІР НБУВ НАН України, ф. III, спр. 19930, арк. 1 зв.
44. ДАЖО, ф. 1, оп. 77, спр. 337, арк. 319 зв.
45. Там само, арк. 320.
46. Там само, спр. 926, арк. 27 зв. – 28.
47. Чуткий А.І. Михайло Максимович і Микола Дашкевич: проблема тягlosti наукової традиції в Університеті Св.Володимира // Література та культура Полісся. – Вип. 21. – Ніжин, 2002. – С. 284–290; Чуткий А.І. Проблема "національного" в житті і творчості Миколи Дашкевича // Просемінарій. Медієвістика. Історія Церкви, науки і культури. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 219–245; Чуткий А. Професор М.П.Дашкевич в Університеті Св.Володимира: ювілейні нотатки // Просемінарій. Медієвістика. Історія Церкви, науки і культури. – Вип. 5. – К., 2003. – С. 7–15; Чуткий А. Про подвійну лояльність української інтелігенції Наддніпрянщини другої половини XIX ст. // Історичний журнал. – №10–11. – 2004. – С. 38–43.
48. Російська національна бібліотека. – Ф. 818, спр. 141, арк. 58 зв. – 59.

Сергій Таранець

Економічна діяльність старообрядців Бессарабії у XIX – на початку XX ст.

Незважаючи на значний вплив старообрядців (кацапів, некрасівців, липован) на розвиток економіки Бессарабської області (губернії), проблема старообрядської економічної діяльності спеціально не вивчалася. Існує низка праць, присвячених вивченню питань розколу у краї, в основ-